

## A BALMAZÚJVÁROSI FÖLDMÍVELŐ MUNKÁS EGYLET MEGALAKULÁSÁNAK NÉHÁNY KÖRÜLMÉNYE

*Fodor Péter*

A szegényparaszt és agrárszocialista mozgalom egyik központjává vált az 1890-es évek közepétől a hajdúsági Balmazújváros. A község történetével foglalkozó kutatók, írók mindig is nagy figyelmet fordítottak a helyi földmunkások szervezkedésére, politikai tevékenységére.<sup>1</sup>

A balmazújvárosi Földművelő Egylet különleges helyet vívott ki az agrárszocialista mozgalomban. Az egylet amely eszmei és szervezeti alapját és bázisát jelentette az 1908-ban megalakult Országos Földművelő Pártnak, története során képes volt felismerni azt a helyzetet, amely a politikai, társadalmi és gazdasági harcban a haladó erők oldalára állította. Politikai felvilágosító munkájuk, széleskörű országos kapcsolatrendszerük kiemelte őket a Debrecen, Hajdúszoboszló, Hajdúböszörmény, Hortobágy négyszög sokszor fejlődést gátló lehatároltságából.

A Földművelő Egylet megalakulásának és működésének körülményeiről hiányos ismereteink vannak. A Hajdú-Bihar megyei Levéltárban végzett kutatások azonban hozzásegíthetnek bennünket ahhoz, hogy a *levéltári forrásokra támaszkodva*, figyelemmel kísérjük az egylet létrejöttét.

### *Az alapítás néhány előzménye*

Az agrárproletár többségű települések az 1890-es évek közepén fokozatosan elfordultak az SZDP-től és inkább a Várkonyi István vezette Független Szocialista Párthoz csatlakoztak.<sup>2</sup> Ebben mindenekelőtt a párt programjának volt döntő szerepe, amely igen nagy hatást gyakorolt a mezőgazdasági munkásokra. A tömegek vágyával, érdekével találkozott a 100 holdnál nagyobb birtokok — a kincstári és egyházi egyaránt — kishaszonbérletek formájában történő felosztása, a földmunkás és szegényparasztok érdekvédelme. Várkonyi 1896-ban járt Balmazújvároson és találkozott a helyi földművelők egy csoportjával.<sup>3</sup> Ugyanakkor a Földművelő című lapot közel száz példányban járatták. Sebők

1 *Kecskés József*: Balmazújváros annotált bibliográfiája (kézirat). Balmazújváros, 1970. 81. old. Balmazújvárosi Múzeum.

2 *Fehér András—Komoróczy György*: A szocialista munkásmozgalom kialakulása és fejlődése 1918-ig. In: Hajdú-Bihar megye és Debrecen munkásmozgalmának története. (Szerk.: *Tokody Gyula*) Db. 1970. 34—35. old.

3 *Ónosi László*: Egy nagyközség a történelem sodrában (Adalékok Balmazújváros századforduló környéki történetéhez DMÉ 1971. 186. old. Db. 1973.

Dániel, ifj. Pokrócz Ferenc rendszeresen írt a lapban, illetve tájékoztatta a szerkesztőséget a helyi eseményekről.<sup>4</sup> A Független Szocialista Párt 1897. szeptember 8—10-i alakuló kongresszusán 123 település 239 küldötte között ott vannak a balmazújvárosiak is. A korabeli rendőrségi összefoglaló jelentés tehát joggal állapíthatta meg: „Bázisuk (ti. Várkonyiéknak) erős volt Balmazújvároson.”<sup>5</sup>

Az elégedetlenségnek, a feszültségnek, a tenniakarásnak néhány jelét érzékelteti már az 1895. évi Hajdú vármegye alispáni jelentése: „Agrárszocialisztikus mozgalmak a múlt évben nem fordultak elő. Balmazújvároson volt ugyan mesterségesen szított elégedetlenség, ezt azonban a hatóság részéről teljesített éber figyelem nagyobb mérvet öltetni nem engedett.”<sup>6</sup>

Az alispáni jelentés szerint 1896-ban nem voltak agrárszocialista megmozdulások.<sup>7</sup> A megélhetés egyre nehezebbé vált a nincstelenek számára. A rossz időjárás miatt a termés elmaradt a korábbi évek egyébként alacsony átlagától is. A nincstelenek életét azonban nemcsak gazdasági gondok nehezítették. Az egészségügyi-szociális helyzetre jól jellemző az a tény, hogy havonta több alkalommal tesznek járványos megbetegedésről jelentést a községek, így Balmazújváros is.

A nehezedő helyzetben az öntudatos földmunkások érdekeik védelmében már járnak a helyi előljáráson, a nagyobb aratási részt kérve. A nagybérlők azonban hajthatatlanok voltak, hiszen már 1895-től a felvidékről szerződtek olcsóbb bérű munkásokat, így az újvárosiak tömegei munka nélkül maradtak és ezért 1897-ben aratósztrájkot jelentettek be. Veres Péter Falusi krónikája, amely hitelesen tudósít a szegényemberek sorsáról, erről így ír:<sup>8</sup> „az emberek arról beszéltek 1897 tavaszán a piacon, a köpködőben és a kislócán, hogy ez így már nem lehet, ide már csak egy belháború kell (akkor így hívták a forradalmat), s hogy ez el is fog jönni nemsokára, mert a »büdös urak« már nem hagyják élni a szegény embert.”

A feszült légkörben a község előljárói kérik, hogy a 6 tagú csendőrséget 8 főre egészítsék ki.<sup>9</sup> Ezek jelzik azt a helyzetet és azt a tendenciát, amely elvezeti az újvárosiak gondolkodó, politizáló csoportját, hogy sorsukon történő változtatásra olyan közösségre, szervezetre van szükség, amely alapvető gazdasági, szociális, politikai céljaik elérésében segíti őket. Ilyen körülmények között jutottak el az újvárosiak ahhoz a felismeréshez, hogy sorsuk megváltoztatásához egységes szervezetre van szükség.

### *A balmazújvárosi Földmívelő Munkás Egylet alapítása*

Az alapítást megelőző néhány gazdasági, társadalmi és politikai ténnyel azt kívántuk bizonyítani, hogy nem spontán célok nélküli hagyományos *olvasóművelődő* egylet alakításáról van szó, hanem a balmazújvárosi agrárproletárok, a gazdasági cselédek tudatos lépéséről. Ez a tudatosság megnyilvánul a program kidolgozásában, az egyleti tényleges napi politikai, művelődési tevékenységben, valamint a hosszadalmas alapító engedélyért folyó harcban.

4 A magyar munkásmozgalom történetének válogatott dokumentumai Bp. 1955. II. k. 33. és 479. old.

5 Fehér A.—Komoróczy Gy. i. m. 36. old.

6 Hajdú vármegye alispáni jelentése 1895. évről. Db. 1896. 77. old.

7 Hajdú vármegye alispáni jelentése 1896. évről. Db. 1897. 72. old.

8 Veres Péter: Falusi Krónika. Magyar Élet Bp. 1941. 170. old.

9 HBmL. IV. B. 905/b. 15 472/1897. sz.

Felvétellett Balmaz Újvároson 1897 Novem 21-én Juhász Imre házánál tartott nagy értekezleten vagy gyűlésen hol a balmaz újvárosi földművelő munkás egy-let meg alakítása elhatározott az alapszabály fel olvastatott melynek elfo-gadásával az egylet vezetésére egyhangúlag a következők válasz tattak meg: Elnök Sebők Sániel helyettes elnök Deli József Titkár Hüse Péter jegyző Juhász Imre Pénztárnok Lajter György könyvtárnok Kunkli Imre Választmányi ta-gok Sebők József Hartman József Bereczki Bálint Gém György Holb Péter Hüse Jakab. Idős Juhász Imre Buruzs Gábor Szakács János Kis Bálint Tóth József Orbán Péter Veres István Fenyő József Szajfert János, Silling Frügyes Árva Imre Ticz Péter Fenyő Imre Juhász Tamás. Póttagok Eder János ifj. Pok-rócz Ferenc Sepp. Fülep Szabó András Bereczki József. Számvizsgáló bizottsági tagok Bugjó Ferencz Bojtos Bálint Szajfert Ferencz Szarvas Péter K. Takács Gergely Számvizsgáló póttagok B. Nagy Lajos Szarvas Ferencz

Juhász Imre  
jegyző

jegyzőkönyv hitelesítők  
Kiss József  
Tányér Imre

Sebők Dániel  
elnök

Az egylet elnevezését az eddigi munkák mint Földművelő Egyletet emlí-tették. Az alakuló közgyűlésen nem tudjuk hányan jelentek meg, de minden-képpen arra következtethetünk a jegyzőkönyv alapján, hogy sokan, hiszen „nagy értekezletről” esik szó. Az is figyelemre méltó, hogy jelentős számú tiszt-ségviselőt választottak.

A vezetőség november 22-én eljuttatta az alapítójegyzőkönyvet és az alap-szabálytervezetet a helyi hatóságokhoz. Innen felterjesztették az alispáni hivata-lon keresztül a m. kir. belügyminiszterhez.<sup>11</sup> A jóváhagyott bemutatási záradék-kal ellátott egyleti alapszabályok alapján engedélyezett körök felsorolását a Bel-ügyi Közlöny rendszeresen közölte a Közleményekben, egyleti alapszabályok címszó alatt 1896—1918-ig.<sup>12</sup>

Az alakuló közgyűlésen megtárgyalt és elfogadott alapszabály alapvetően nem különbözik a korabeli olvasókörök, egyletek által összeállított hasonló do-kumentumoktól. Ennek oka, hogy a hatóságok megkülönböztetett figyelmet fordítottak a munkás és parasztmozgalmakon belül alakuló és működő egyle-tekre. Ezért az új egyletet szervezők inkább a korábban máshol már jóváhagyott alapszabályt vették mintául.

A balmazújvárosi Földművelő Egylet két alapszabálya áll rendelkezésünkre. Az elsőt 1897-ben szerkesztették, a másodikat, módosítva 1901-ben.<sup>13</sup> Az első 29 §-ból a második 32 §-ból áll. Az egylet célját a 2. § fogalmazza meg: „Az egy-let célja: tagjait felvilágosítani és oktatásban részesíteni, köztük a tudást, a mű-velődés s önképzést és a társas szellemet fejleszteni és előmozdítani, ezt a célját az egylet főképen a következő eszközök által kívánja elérni:

<sup>10</sup> Uo. 1189/1900. sz.

<sup>11</sup> Az egyletekre és társkörökre vonatkozó jogszabályok és vagyonkezelési irányelvek. (Szerk.: Szokolay István) Bp. 1904. 118. old. alapján *Hajdú Géza*: Vásárhelyi egyletek és könyvtárak 1827—1944. Szeged, 1977. 11—12. old. című tanulmányában ismerteti az engedélyezés módját.

<sup>12</sup> *Vásárhelyi Miklósné*: A művelődési otthonok előzményei. (Munkaköri jelentés a közművelődési kutatásokról) Bp. 1979. 7. old.

<sup>13</sup> HBmL. IV. B. 905/b. 103.

- a) felolvasások és előadások által a tudomány és ismeretek minden ágából;
- b) hasznos és népszerű könyvek folyóiratok és hírlapok beszerzése és olvasása, valamint kikölcsönzése által;
- c) gazdasági dolgok ismertetése által;
- d) tagok szellemi és szórakoztató élvezetre társas multságok, hangversek, ünnepek stb. rendezése által.”

Ebben világosan megfogalmazódik az egyesület *művelődési-közösségi* jellege. Az alapszabályokban nem szerepel a kör pontos helye, hiszen még 1901-ben sincs önálló épületük. Feltehetően egy nagyobb házat béreltek ahol összejöveteleiket megtartották. 1905-ben azonban már saját költségen építettek egyesületi székházat.

Minden alapszabálynak fontos pontja annak meghatározása, hogy ki lehet az adott közösségnek tagja. Mindkét változat ugyanazt mondja erről, más szerkezeti elhelyezésben. A 3—12. § tartalmazza a tagság kérdését. „Rendes tagnak minden *földművelő* felvétetik, ki az alapszabályban körülírt köteletségének megfelel.” A községben levő többi kör — Polgári Olvasókör, 48-as kör, Kossuth kör — foglalkozás szerinti megkülönböztetést nem tesz a tagság kérdésében. A Földművelő Munkás Egyesület alapszabálya igazolja azokat a korábbi feltevéseket, hogy a körök tagságánál érvényesült a társadalmi tagozódás szerinti tagösszetétel. Esetünkben ez annál is fontosabb, mert a szegényebb rétegek vállalkoztak arra, hogy egyesület alakítsanak. Nemcsak azzal az ígérennyel, hogy nekik is legyen művelődési lehetőségük, hanem a kor politikai életén belül, olykor saját korlátaikba ütközve, néha ideáluk szerint résztvegyenek a politikai életben. A tagság döntő többsége a németfaluból került ki és a német református egyház tagja volt.<sup>14</sup> Ebben az összefüggésben világossá válik a német református egyháznak azon kezdeményezése, amely elvezetett később — 1905-ben — a Kossuth kör megalakításához.<sup>15</sup> Ennek a megszervezésével mintegy ellensúlyozni próbálták a Földművelő Egyesület hatását és tevékenységét másrészt megakarták akadályozni az 1900-tól rohamosan növekvő egyházi kilépéseket, a keresztelések megtagadását. Ily módon nem véletlen, hogy a község radikálisabb elemei az egyesület megszervezésével távolabbi politikai célt is kitűztek, amely az 1908-as párt megalakításához vezetett el. A későbbi párt vezetésében pedig többségében az egyesület alapítói kapták a fontos tisztségeket. A tagdíj egy évre 240 fillér volt. A tagság 22 tagú választmányt választott. Egy elnököt két elnökhelyettest egyszerű szótöbbséggel egy évre. A jegyző, pénztárnok mellett 5 tagú számvizsgáló bizottságot.<sup>16</sup>

Kiemelkedő a 23. § „Minden hónap utolsó hetében rendes *havi közgyűlés* hívatik egybe, politikai háttér nélküli felolvasásokkal, előadásokkal és tanításokkal egybekötve.”<sup>17</sup>

Két új paragrafus, a 26. és 30. § került be az 1901-es változatba. Az előbbi arról rendelkezik, hogy az egyesület végleges megalakulása esetén a helyiség a hatóságoknál bejelentendő. Az utóbbi figyelemreméltó kitétel szerint „a hatóság kiküldöttjeinek úgy gyűléseken, mint bármikor az egyesület helyiségeibe szabad

14 HBmL. IV. B. 905/b. 9339/1897. sz.

15 *Fodor Péter*: Adalékok a balmazújvárosi olvasókörök történetéhez DMÉ 1976. 151—168. old. Db. 1977.

16 Ezek feladatát ismerteti *Fodor P.*: i. m. 158. old. A számvizsgáló bizottságot a Kossuth Körben az ellenőr helyettesítette.

17 A korábbi — 1897-es változatban — a politikai háttér megfogalmazás még hiányzik.

bemenetelük van, a gyűlési jegyzőkönyvekbe, az egyesület pénzkezelésébe bármikor betekinhetnek és azt állandóan ellenőrizhetik.” Ezzel teljesen egyértelműen egy olyan paragrafust iktatott be a belügyminiszteri módosítás, amely biztosíthatta a Földmívelő Munkás Egyesület egész tevékenységének hatósági ellenőrzését.

A levéltári források alapján nyomon követjük a balmazújvárosi földmunkások egyesületi alapítási szándékának a megvalósulását. Az 1897. novemberétől 1902. május 20-ig, az egyesület belügyminisztériumi engedélyezéséig a nem teljes levéltári anyagok is megfelelő segítséget nyújtanak arra, hogy figyelemmel kísérjük az egyesület megítélését, a hatóságok hozzáállását, valamint egyértelműen bizonyítsuk, hogy a korábbi publikációkban használt alapítási adat nem pontos.<sup>18</sup> A balmazújvárosi hatóságok már korábban felfigyeltek a helyi agrárszocialista mozgalom jelenlétére és tevékenységére. Ennek megfelelően minősítették és el-leneztek az egyesület megalakítását. 1898. január 3-án kelt a balmazújvárosi járási főszolgabíró felterjesztése a vármegye alispánjához, amelyben nem javasolja a Földmívelő Munkás Egyesület működésének engedélyezését.<sup>19</sup> „Sebők Dániel és az egyesület tisztái karának megválasztottak mindnyájan a legveszedelmesebb szocialista izgatók, kik már eddig is tönkre tették B.Újváros község nyugalmát és jó hírnevét.”

Az egyesület vezetősége a jelentés szerint Budapestről kapta az alapszabály mintát. A Várkonyi féle „Földmívelő” olvasottsága igen nagy volt. „Ezek izgatják folytonosan a szegénységet szóval és a »Földmívelő« című szocialista lap terjesztésével”. A lapban S. D. (Sebők Dániel) részére szóló szerkesztői üzenet van. A főszolgabírói jelentés utal arra, hogy a független szocialisták befolyásolására az 1898-as évre nem akarnak részes aratást, a nagybérlőknél és a kisgazdáknál sem „... mint azt hirdetik övék a Semsey-uradalom!”

Végül így foglalja össze véleményét a javaslat „Tisztelettel kérem az alapszabályok visszautasítását javasolni mindannyiszor, valahányszor azt felterjesztik, mert lapjuk arra tanítja őket, hogy ha százszor visszaküldik, küldjék fel százegyszer.”

A helyi agrármozgalom erejének kell tulajdonítani azt a tényt, hogy 1898. január 16-án az egyik helybéli pap kérésére 10 csendőrt hoztak az uradalmi mezőgazdasági munkások megfélemlítésére.<sup>20</sup> Néhány hét múlva az egyesület egyik vezetője ifj. Pokrócz Imre (Ferenc!).<sup>21</sup> „Cselekedjünk” címmel felhívást tesz közzé a Földmívelőben az ország földmunkásaihoz. „Ha a birtokosok nem változnak meg, ne ismerjétek kegyelmet!” Ez már több mint véleménynyilvánítás itt egyértelmű szervezkedésről van szó. Rásó Gyula vármegyei alispán 1898. március 7-én kelt levelében<sup>22</sup> elutasítási javaslatot terjeszt fel a Belügyminiszterhez az egyesület alapítási kérelmét. A felterjesztés szövegében, indoklásában lényegében egyező a főszolgabírói javaslat. Indoklása azonban két figyelemre méltó megjegyzést tartalmaz: „Mert az egyesület célja, nem mint az alapszabályban állítva van a Tudomány és művelődés előmozdítása, mert ilyenről fogalmuk sincs, hanem a rend zavaró tanok szabadabb terjesztése lenne.” „Különböznék ezek száma (a szervezkedők) B.Újváros lakosai számához mér-

18 HBmL Közleményei 4. sz. Db. 1972. 146. old. 1901. március 24-i megalakulást vesz alapul. Ezt az adatot idézem i. m. 154. old. Lásd még Sz. Szabó László: Adalékok a Hajdú-Bihar megyei olvasóköri 1900–1944 közötti történetéhez. Könyvtáros, 1979. 6. sz. 357. old.

19 HBmL. IV. B. 905/b. 9339/1897. sz. és Földmívelő 1897. dec. 17. A főszolgabíró ennek a példányát mellékelte a véleményéhez.

20 Földmívelő 1898. jan. 28.

21 Uo. febr. 4.

22 HBmL. IV. B. 905/b. 79/1898. sz.

ten csekély, úgy hogy most a mikor már belátták, hogy tagjaik száma nem szaporodik sött fogy, egész csendben élnek s ma már életjelt sem adnak magukról.” Különösen az utóbbi megjegyzés valótlan, hiszen az uradalmi mozgolódások, a Pokrócz cikk, mind olyan előzetes esemény, ami a gazdasági helyzet romlásával a politikai feszültség növekedésével elvezet 1898. június 12-i véres eseményekhez. A felterjesztést követően 1898. március 29-én kelt a m. kir. belügyminiszter levele, amelyben elutasítja a Földművelő Munkás Egylet megalakítását.<sup>23</sup> Ezt követően április 6-án főszolgabíró arra kap utasítást az alispántól, hogy „... alakítani szándékolt egylet ideiglenes elnöke Sebők Dániel B.úvárosi lakosnak kikézbcsítette az így alakítani meg nem engedett egyletnek a belügyminiszter úr most kiadott rendelete ellenére való tényleges megalakulás vagy működése esetén a megtorló eljárást haladéktalanul tegye folyamatba.”<sup>24</sup>

Az elutasító határozatról feltehetően a helyi előjáróság nem értesítette Sebők Dánielt, mert május 12-én a következő levelet kapta a Belügyminiszter: „Emlékeztető irat.”<sup>25</sup> Nagyméltóságú m. kir. Belügyminiszter úr Kérjük 1897-év f. h. November 22-n elküldött Balmaz Újvárosi Földművelő munkás Egylet Alapszabályát. Mert az Fízetési meghagyásért eleget teszünk az államnak. Enél fogva kérjük tehát a Nagyméltóságú m. kir. Belügyminiszter Urat Méltóztaték intézkedni az alap szabályunk felől, mert nem tudhatjuk hogy hol van az alapszabályunk semi tudomásunk nincsenről, maradunk teljes tisztelettel Kelt levelünk 1898-év Május hó 12, ideiglenes elnök Sebők Dániel”

Erre a beadványra a belügyminisztérium illetékese május 26-án kelt levelében tájékoztatja a „vármegye közönségét” a balmazújvárosiak leveléről, egyúttal kéri a korábbi intézkedések foganatosítását. Megállapíthatjuk, hogy 1898-ban az engedély megtagadása tovább fokozta az elégedetlenséget. A gazdasági viszonyokat jól jellemzik a kereseti lehetőségek alakulása erre az évre: a férfiak tavasszal 50—80 kr-t, nyárelői munkáért 80—100 kr-t, aratárért 150—180 kr-t, cséplésért 80—100 kr-t kaptak, míg a nők és a gyerekek ezen összegek 3/4 részét.<sup>26</sup>

Az 1898. június 12-i véres eseményről a Népszava mellett Veres Péter visszaemlékezése is beszámol.<sup>27</sup> Érdemes emellett idézni az alispáni jelentésből, amely „népzendülésnek” minősíti az összetűzést és arra a megállapításra jut, hogy „szocialisztikus jellege nem volt”. Ez az előbbi tények ismeretében elfogadhatatlan. Anélkül, hogy növelni akarnánk az esemény jelentőségét, egyértelmű a működő egylet befolyása. A hatóságok igyekeztek elejét venni szervezkedésnek. Az 1898. és 1899. évi járási főszolgabírói jelentések szerint a járásban „szociális mozgalom nincs.”<sup>28</sup>

Az egylet vezetőit az események feltehetően méginkább arról győzik meg, hogy tovább kell követelni a legális engedély megadását. A helyiek kapcsolata továbbra is szoros a Független Szocialista Párttal, hiszen a „szeghalmi kongresszuson Balmazújváros is képviseltette magát.”<sup>29</sup> Ferenczy főszolgabíró 1900. április 30-i<sup>30</sup> jelentésében az alapszabályt így terjeszti be: „az alapszabályban le-

23 Uo. 4295/1898. sz. A belügyminiszter 27 432. sz. alatt iktatott levele.

24 Uo.

25 HBmL. IV. B. 905/103.

26 Hajdú vármegye alispáni jelentése 1898. évről. Db. 1899. 80. old.

27 *Népszava* 1898. jún. 18. mellett *Veres Péter* i. m.

28 HBmL. IV. B. 905/b. 103.

29 Földmunkás- és szegényparaszt mozgalmak Magyarországon 1848—1948. (Szerk.: *Pölöskei Ferenc és Szakács Kálmán*) Bp. 1962. 336. old.

30 HBmL. IV. B. 905/b. 3203/1900. sz.

fektetett cél és elveket tekintjük nincs, az az nem lehet az egyesület megalakítása ellen semmi kifogás. Azonban kénytelen vagyok kijelenteni, hogy a tagok értelmi fejlettségéhez tudásához és vagyoni állásához mérten a megvalósítandó, az 1 §-ban lefektetett célok annyira ideálisak-mondhatni lehetlenségek... Kell tehát lenni a szervezők agyában valamely elhallgatott piszkos célnak a mit igazol az is, hogy a megválasztott tisztikarból, tehát majdnem mindnyájan — azon emberek közé tartoznak akik kisebb nagyobb részben szocialis elvekkel saturálva, sőt az elnök Rózsa Gábor, továbbá Tányér József titkár valamint Róth András helyettes titkár is 1170/1900. szám rendelettel csendőri felügyelet alá helyezve vannak sőt Tányér József titkártól és Deli József pénztárostól ez évben is koboztak el a csendőrség által erősen szocialista lapok és naptárak. ... nem véleményezem az egyleti alapszabályokat megerősítendőnek, annál is inkább mert mint hallom, most is készül Rózsa Gábor elnök, Szakács János helyettes pénztárnok és Tányér Imre a Szentesen tartandó munkás gyűlésre.”

Ebből a levélből megtudhatjuk, hogy a helyi hatóságok nem akarják továbbra sem az egyesület engedélyezést. Ugyanakkor közvetve tudnak az egyesületről, bár nem veszik tudomásul a létét. Világossá válik az is, hogy az egyesület működik, hiszen az alapszabály szerint választják a vezetőséget, az új tisztségviselőket. Rózsa Gábor és társa kérelmet nyújt be, amelyben megsürgetik az egyesület alapszabályának jóváhagyását.<sup>31</sup>

Ezt követően az alispán elrendeli, hogy „bár az alapszabály jóváhagyva nincs a működést megkezdte” ezért szüntesse be a tevékenységét és az elnököt vonja felelősségre. Ezzel az intézkedéssel egyidejűleg elutasító javaslattal újra a belügyminiszterhez terjeszti a kérelmet. A belügyi államtitkár 1900. július 13-i levelében elutasítja az engedély megadását arra hivatkozva, hogy „az egyesület alakítani szándékozóok műveltségi foka nem nyújt kellő biztosítékot.”<sup>32</sup>

1900 szeptemberében Sebők Dániel és Hüse János újabb kérvényt ír az alispánhoz az engedélyezés ügyében.

Az 1901-es esztendőben még tartott a huza-vona. A korábbi merev elutasítás meglepő „engedékenység” olvasható a főszolgabíró 1901. május 25-i felterjesztésében:<sup>33</sup> „Nem tartom ezen egyesületet sem szükségesnek sem fenntarthatónak; mert nekik (az egyesület tagjainak) nem művészet és tudomány hanem föld, munka és kenyér kellene. A törvények és a hatóságok különben elég erősek ahhoz, hogy az ily egyesületet is ellenőrizték, sőt esetleg be is szüntessék és ígybár nem kívánom de nem félek az alapszabályok jóváhagyásától vagyis az egyesület megalakításától sem.” Ez olyan fordulatot jelentett az egyesület alapításának történetében, amely részben igazolta az alapítók kitartásának szükségességét, részben pedig az ellenőrzés eszközével igyekeztek a hatóságok maguk számára biztosítani a felügyeletet.

1901. november 9-én kelt az a levél, amit a Radikális lap főszerkesztője írt az alispánnak:<sup>34</sup> „egyesületi alapszabályai (balmazúvárosiaké) amelyeket f. év január vagy február havában kellő változtatások után már *negyed ízben* terjesztettek föl a Belügyminiszter Úrhoz, máig sem nyertek elintézt.”

31 Uo. 6830/1900. sz.

32 BM. 71008/1900. V.-o.

33 HBmL. IV. B. 905/b. 3624/1904. sz.

34 *Radikális* (A gyökeres javító) 1900. március 15.—1902. június 1. között jelent meg. Induláskor politikai és gazdasági hetilap a nép számára Radikálisok Közlönye címmel. 1901. november 10-től 48-as függetlenség és a népszabadság harcosa alcímmel. Főszerkesztője és kiadója Kasics Péter volt.

Rásó alispán november 12-én felterjeszti engedélyezésre a Földművelő Egylet alapszabályát „a bemutatott alapszabály annyiszor ismételve kérelmezett jóváhagyása ellen további kifogást nem tehetek.”<sup>35</sup> Ezek után a tényleges engedélyező okiratot csak hat hónap múlva adja ki a Belügyminisztérium. 1902. május 23-án Rásó alispán elrendeli a járási főszolgabíró és az egylet értesítését. A Belügyi Közlöny 1902. 22. számában<sup>36</sup> közli az egylet megalakulásának, működésének engedélyezését.

„Egyleti alapszabályok.

A belügyminiszter a következő egyleti alapszabályokat látta el a bemutatási záradékkal:

273. a balmazújvárosi földművelő egylet alapszabályait (12,029) 1902. sz.”

*Некоторые обстоятельства формирования Клуба Земледельческих Работников в Балмазуйвароше*

*Петр Фодор*

В этой статье рассматриваются обстоятельства формирования Клуба Земледельческих Работников, являющегося базой аграрно-социалистического движения в Балмазуйвароше, с его создания в 1897-ом году, вплоть до официальной авторизации в 1902-ом году.

Рамки этой статьи даны протоколом формирования кружка и авторизацией министерства внутренних дел, в которой на основании документов, находящихся в Архиве комитета Хайду-Бихара, можем следить за деятельностью кружка и процедурой авторизации.

Исследование доказывает, что фактическое функционирование кружка — начиная с его создания — было непрерывным. Легализация кружка тянулась почти полдесятилетия, именно из-за аграрно-социалистического характера движения, ведь его политическая и культурная программа мобилизовала в первую очередь нищих земляных рабочих.

Гайдуцкий посёлок связывался с общегосударственным движением бедных крестьян именно через Кружок Земледельческих Работников, а в годах после перехода рубежа нового столетия играл решающую роль в этом движении. Кружок можно считать политическим и организационным предшественником созданной в 1908-ом году Общегосударственной Земледельческой Партии, имеющей местопребывания в Балмазуйвароше.

*The Circumstances of Founding the Farmer Workers' Union in Balmazújváros*

*Péter Fodor*

The paper surveys the circumstances of laying the basis for the agrarian social movement in Balmazújváros, the Farm Workers' Union, from its foundation in 1897 until its official licensing in 1902. The minutes of the meeting of foundation and the Home-Office license are the frame of the paper, together with documents found in the Hajdu-Bihar county Archives which help to observe the functioning of the Union and the process of licensing.

The documents prove that the Union worked unbrokenly, and show that the five year delay in the licensing process was due to its agrarian social character, since its political and educational program first of all called for the mobilization of the pauperized farm workers.

Balmazújváros joined the national peasant movement through the Union, and became dominant in the movement after the turn of the century. The Union is looked upon as the political and organizational ancestor of the National Farm Workers' Party founded in 1908 in Balmazújváros.

35 HBmL. IV. B. 905/b. 12586/1901. sz.

36 Belügyi Közlöny 1902. 22. sz. 288. old.